

Вікторія УЛЬЯНОВА,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя
Харківської гуманітарно-педагогічної академії
(Харків, Україна) Ulianova-Vika@ukr.net

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті охарактеризовано дефініції понять «професійна компетентність», «майбутній вчитель», «музичне мистецтво», «компетенція». Також визначені поняття «компетентність», яка охоплює, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих результатів конкретного способу впливу, рівень уміння й досвід практичного використання знань. Компетентність ми визначаємо як поняття, яке стосується людини, розкриває аспекти її поведінки і забезпечує професійно-якісне виконання роботи.

Ключові слова: музичне мистецтво, структура, компетентність, майбутній вчитель, естетичні здібності.

Victoria ULYANOVA,
Doctor of Education, Associate Professor,
Municipal establishment Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy
of the Kharkiv Regional Council
(Kharkiv, Ukraine) Ulianova-Vika@ukr.net

DEFINING THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCE FOR THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART

The article describes the definitions of the concepts of «professional competence», «future teacher», «and musical art», «competence». Also, define the concept of «competence» which includes, in addition to the general set of knowledge, as well as knowledge of possible results of a particular mode of influence, level of skills and experience of practical use of knowledge. We define competence as a concept that pertains to a person, reveals aspects of his behavior and provides a professional-quality performance of work. The problem of raising the level of professional competence of a future teacher who is able to think freely and actively, to model the educational process, to independently generate, implement new ideas and technologies of education and education is relevant in contemporary socio-economic conditions. The concept of competence is closely linked to the concept of «competence». According to the vocabulary definition, the term «competence» has two general interpretations: this is «a circle of questions» .. and «knowledge and experience in one area or another». In the encyclopedia of education, edited by V. Kremen, it is noted that competence is alienated from the subject, a social norm (a requirement) for the professional competence of the pedagogical worker is required in advance, necessary for his qualitative productive activity, that is, socially fixed result. Competences establish a set of system characteristics for the design of ideal models and meters (qualimetric standards) of professional competence of pedagogical workers. They can be identified using «functional analysis»; competences determine what they should be able to do in accordance with specific positions, and establish standards that professional competencies acquired by the teaching staff should meet.

Taking into account the specifics of musical education as a science and as a subject of study, in the structure of the professional competence of the future teacher of musical art, we determine the following components, each of which corresponds to certain competences: educational and cognitive (general, general pedagogical and general psychological competencies, motivational, educational and communicative competencies); professional (musical and practical competences, general and creative individual abilities, professionally important qualities), professional-personal (artistic and aesthetic competence, pedagogical skills, personal qualities necessary for the teaching of artistic-aesthetic cycle subjects), each of which takes into account the existing interrelationship 'The artistic and aesthetic education and the quality of musical education.

Key words: musical art, structure, competence, future teacher, aesthetic abilities.

Постановка проблеми. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного вільно і активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати, втілювати нові ідеї і технології навчання і виховання є актуальною у сучасних соціально-економічних умовах (Єльнікова Г., 2005: 31).

Аналіз досліджень. Дослідженням проблеми компетентностей і компетенцій присвячені роботи вітчизняних учених і дослідників В. Байденко, Г. Єльнікової, Э. Зеєра, І. Зимної, Н. Кузьміної, А. Маркової, Р. Мільруда, Є. Пассова, Г. Пономаєрової, Ю. Татура, Ю. Фролова, А. Хуторського, В. Шадрікова та ін. і зарубіжних Л. Бахмана, Ч. Вельде, Б. Оскарссона, Д. Равена, Д. Хаймса.

Поняття компетентності тісно пов'язане з поняттям «компетенція». За словниковим визначенням, поняття «компетенція» має два загальних тлумачення: це «коло питань» та «знання й досвід у тій або іншій області». В енциклопедії освіти за редакцією В. Кременя зазначається, що компетенція – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до професійної компетентності педагогічного працівника, необхідна для його якісної продуктивної діяльності, тобто соціально закріплений результат. Компетенції встановлюють набір системних характеристик для проектування ідеальних моделей та вимірників (кваліметричних стандартів) професійної компетентності педагогічних працівників. Їх можна виділити за допомогою «функціонального аналізу»; компетенції визначають, що саме повинні вміти робити працівники відповідно до конкретних посад, і встановлюють стандарти, яким мають відповідати набуті педагогічними працівниками професійні компетентності.

Мета статті – проблема визначення структури професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Також визначити поняття «компетентність», яка охоплює, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих результатів конкретного способу впливу, рівень уміння й досвід практичного використання знань. У самому загальному наближенні компетентність можна розглядати як здатність суб'єкта діяти адекватно, згідно з умовами ситуації, у напрямі одержання значущих, що мають певну цінність, результатів.

Виклад основного матеріалу. Компетентність – це рівень умінь особистості, що відображає ступінь відповідності певній компетенції і що дозволяє діяти конструктивно в соціальних умовах, що змінюються. На думку Г. Єльнікової, компетентність є інтегрованою якістю особистості, що обумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, причому мова йде саме не про окремі знання чи вміння і навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність в цілому (Єльнікова Г., 2005: 56).

Отже, більшість дослідників під терміном «компетентність» розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, причому мова йде саме не про окремі знання чи вміння й навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність в цілому. Термін «компетентність» указує на відповідність реального і необхідного в особистості фахівця, на ступінь привлас-

нення особистістю змісту компетенцій, тобто це, насамперед, якісний показник. При цьому компетентність може характеризувати оволодіння особистістю не однієї, а декількома компетенціями, зокрема, професійна компетентність може визначатися як оволодіння фахівцем всіма професійними компетенціями. Підсумовуючи все зазначене вище, під компетенцією ми розуміємо поняття, яке стосується роботи, і характеризує сферу професійної діяльності, в якій працівник є компетентним. Компетентність визначаємо як володіння відповідними компетенціями. Тому компетентність ми визначаємо як поняття, яке стосується людини, розкриває аспекти її поведінки і забезпечує професійно-якісне виконання роботи. Сукупність опанованих компетенцій наявність знань і досвіду, необхідних для ефективної діяльності у заданій предметній області, складають компетентність фахівця. Розглядаючи зазначену вище проблему, необхідно визначити, що таке професійно-педагогічна компетентність, її структура та компоненти. Зазначимо, що однозначного визначення поняття професійної компетентності на сьогодні не існує. Огляд психолого-педагогічної літератури (Дікунов А. М., 1994; Богачев В. І., 1983; Ткаченко Т. В., 2006; Хуторской А. В., 2004) та інших інформаційних джерел, присвячених цій проблемі, свідчить, що можна виділити декілька підходів до визначення поняття «професійна компетентність». А. В. Хуторський підкреслює, що поняття «професійна компетентність» ширше знань, умінь і навичок, не є їхньою сумою, тому що включає всі сторони діяльності: знаннєву, операційно-технологічну, ціннісно-мотиваційну тощо [Хуторський А. В., 2004: 29].

Аналіз першоджерел показав, що більшість авторів розглядають професійну компетентність у двох аспектах: як мету професійної підготовки; а також як проміжний результат, що характеризує стан фахівця, який здійснює свою професійну діяльність. Основними рівнями професійної компетентності суб'єкта діяльності є результат навчання, професійна підготовленість, професійний досвід і професіоналізм. А. Дікунов та інші науковці підкреслюють, що професійна компетентність учителя зумовлює його педагогічну майстерність. Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі (Дікунов А., 1994: 38). До її елементів відносять: гуманістична спрямованість педагога (інтереси, цінності, ідеали); професійні знання (предмету, методики його викладання, психології і педагогіки); педаго-

гічні здібності; педагогічна техніка, тобто уміння управляти собою уміння взаємодіяти. Професійно-педагогічну компетентність характеризують як властивість особистості та виокремлюють три її компоненти: професійно-освітній, професійно-діяльнісний, професійно-особистісний. Зміст професійної компетентності вчителя характеризується процесуальними та результативними показниками та визначається як його здатність і готовність здійснювати особисту професійну діяльність.

Проведений аналіз наукових праць (Дікунов А. М., 1994; Хуторской А. В., 2004; Ткаченко Т. В., 2006) дозволив виявити, що це питання є предметом активного обговорення науковців. Відповідно до поділу змісту освіти на загальну метапредметну (до якої відносяться: інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та музичні здатності); міжособистісні (соціальна взаємодія та співпраця); системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань), і яка поширюється на всі предмети; міжпредметну (для циклу предметів або освітніх галузей) і предметну (для кожного навчального предмета виділяють надпредметні, загальнопредметні, спеціально предметні компетентності). Надпредметні компетентності визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми. Одночасно з означенням терміном як зарубіжні, так і українські науковці також застосовують поняття «ключові компетентності». Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є суб'єктивною категорією, що фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосовувати у широкій сфері діяльності людини. Кожна з таких компетентностей передбачає засвоєння студентом не окремих непов'язаних один з одним елементів знань, умінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного визначеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер. Загальнопредметні компетентності відносяться до певного кола навчальних предметів та освітніх галузей. Спеціальнопредметні компетентності – частини стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування у межах навчальних предметів. Таким чином, ключові освітні компетентності конкретизуються кожного разу на рівні освітніх галузей і навчальних предметів для кожного ступеня навчання, а спеціальнопредметні –

упродовж вивчення того чи іншого предмета на всіх курсах навчального закладу.

Аналіз педагогічної літератури (Богачев В. І., 1983; Єльнікова Г., 2005; Ткаченко Т. В., 2006; Дікунов А. М., 1994; Хуторской А. В., 2004) показав, що ряд авторів виділяє такі основні види художньо-естетичної діяльності: художньо-теоретичну, художньо-історичну; діяльність композитора, виконавця, слухача; музичне сприймання, хоровий спів, виконання музично-ритмічних рухів, засвоєння необхідних художніх понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічну й пластичну імпровізацію тощо. Аналіз видів фахової діяльності, а також розгляд галузевих стандартів щодо підготовки вчителя дозволяють виокремити найактуальніші базові різновиди діяльності: сприймання художньо-естетичних елементів; виконання музики; створення власних художньо-естетичних проєктів; оцінювання художньо-естетичних явищ. Вони мають стати основою для розробки моделі фахових компетентцій майбутніх учителів.

Професійна компетентність вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, не має вузько професійних меж, оскільки від нього вимагається осмислення розмаїття виховних, естетичних, музичних, культурологічних, психолого-педагогічних проблем. Вищевикладені наукові позиції розкривають різні аспекти поняття «професійна компетентність вчителя» і можуть бути враховані для розгляду поняття «професійна компетентність вчителя музичного мистецтва». Для визначення цього поняття необхідно, на нашу думку, врахувати, що майбутній учитель музичного мистецтва повинен мати глибокі та ґрунтовні знання з історії та теорії музики; методики музичного виховання, педагогіки, психології та естетики; основ вокалу, диригування, методики роботи з хором, основ хореографії. Обов'язковими є сформовані вміння щодо використання спеціальних музичних знань, володіння музичним інструментом, співочим голосом, хором, інструментальним та вокальним дитячим колективом, методикою музично-естетичної роботи з дітьми, зокрема, у процесі позакласних заходів у школі, враховуючи при цьому їх творчі індивідуальні здібності. Вчителеві повинні бути притаманні такі особистісні якості як музичний смак, висока загальна культура, здатність до самоосвіти, любов до дітей, гуманізм, толерантність, мораль, любов до народної музичної культури (Єльнікова Г., 2005; Богачев В. І., 1983; Дікунов А. М., 1994; Ткаченко Т. В., 2006).

У цілому професійна компетентність фахівців з музичного мистецтва, включає систему загаль-

них і спеціальних психолого-педагогічних знань і умінь, необхідних для результативного здійснення навчально-виховної діяльності; сформоване цілісне професійне мислення і свідомість, що зумовлюють успішність творчої професійно-педагогічної діяльності.

Т. Ткаченко під поняттям «професійна компетентність вчителя музики» розуміє комплексну характеристику особистості, яка поєднує професійні, комунікативні та особистісні якості і дозволяє досягати якісних результатів у професійній діяльності (Ткаченко Т., 2006: 307). Структуру професійної компетентності вчителя музики, на думку автора, складають: професійно-діяльнісний, комунікативний і особистісний компоненти, кожному з яких відповідають певні компетенції і професійно-особистісні властивості, базові для даної компетенції. До професійної компетентності майбутнього вчителя музики входять такі складники, як музичний смак, музичні здібності, володіння методикою музично-естетичної роботи з дітьми, володіння навичками гри на музичних інструментах, наявністю співочого голосу, уміння керувати хоровим та вокальним дитячим колективом (Дикун А. М., 1994; Єльнікова Г., 2005; Богачев В. І., 1983). Але, на наш погляд, ми не враховуємо такі складові, як естетичні здібності (тактовність, почуття художнього смаку, відчуття кольору).

Висновки. Аналіз наукових джерел та власний досвід роботи дають підстави стверджувати, що професійна компетентність учителя художньої культури та учителя музичного мистецтва, має

свою специфіку, визначається метою і змістом художньо-освітньої діяльності у школі й являє собою взаємозв'язок художньо-естетичного виховання та якості професійної освіти; якість реалізації на практиці результату формування у суб'єктів навчання фахових художньо-естетичних компетенцій, усебічних музичних, естетичних потреб та інтересів, що ґрунтуються на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях і обрядах, потребу у духовному самовдосконаленні, визначення яких є важливою методологічною позицією для аналізу цього феномену і керування процесом його формування.

Враховуючи специфіку музичної освіти як науки і як навчального предмету, у структурі професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та майбутнього вчителя музичного мистецтва, визначаємо такі компоненти, кожному з яких відповідають певні компетентності: навчально-пізнавальний (загальнопрофесійні, загальнопедагогічні та загальнопсихологічні компетентності, мотиваційно-виховна та комунікативна компетентності); фаховий (музично-практичні компетентності, загальні та творчі індивідуальні здібності, професійно важливі якості), професійно-особистісний (художньо-естетична компетентність, педагогічна майстерність, особистісні якості, що необхідні для викладання предметів художньо-естетичного циклу) кожен з яких враховує наявний взаємозв'язок художньо-естетичного виховання та якості музичної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єльнікова Г. Управлінська компетентність. К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
2. Богачев В. І. Мистецтво управління. К.: Наукова думка, 1983. 97 с.
3. Дикун А. М. Педагогическое мастерство. Омск: ИФК, 1994. 120 с.
4. Ткаченко Т. В. Уміння психотехніки як засіб професійної підготовки майбутнього вчителя. Педагогічні засади сучасної професійної підготовки у вищих навчальних закладах: зб. наук. праць. Харків: Стиль-Іздат, 2006. С. 305-311.
5. Хуторской А. В. Управление качеством образования. Народное образование. 2004. №6. С. 59-68.

REFERENCES

1. Clnikova G. Uppavlincka kompetentnict. K.: Ped. zagalnoped. gas., 2005. 128 c.
2. Bogachev B. I. Mictectvo uppravlinnja. K.: Naukova dumka, 1983. 97 (c).
3. Dikunov A. M. Pedagogicheckoe mactepctvo. Omsk: IFC, 1994. 120 c. [in Russian]
4. Tkachenko T. Uminnja psihotehniki yak zasib profesijnoi preparation of the future vchitelja. Pedagogichni zasadi lissod profesijnoi preparation vishnih have navchalnih mortgages: ZB. Sciences. Prats. Kharkov: look. Style-Izdat, 2006. – S. 305-311.
5. Xutopckoj A. B. Uppavlenie kachectvom obpazovanija. Napodnoe study. 2004. No. 6. C. 59-68 [in Russian]

Статтю подано до редакції 09.05.2018 р.